

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата наук з фізичного виховання та спорту,
доцента **Бондар Анни Андріївни**
на дисертаційну роботу **Коса Руслана Сергійовича**
за темою «**Відбір дітей до груп початкової підготовки з футболу з
урахуванням раннього початку занять спортом**», представлену на
здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт

Актуальність дисертаційної роботи.

Сучасний футбол є одним із найпопулярніших та найвидовищніших видів спорту у світі, що в свою чергу вимагає від спортсменів демонстрації в тренувальному процесі та під час змагань результатів на рівні надможливостей. Серед сучасних тенденцій розвитку футболу науковці та тренери відзначають його «омолодження»: початок занять даним видом спорту у ранньому віці, зміщення вікових зон демонстрації перших високих результатів та початку професійної кар'єри у бік їх зменшення.

У футболі актуальним сьогодні є практика занять на базі приватних клубів, що організовують підготовку дітей, починаючи з двох років. Однак, зважаючи на те, що спортивна діяльність пов'язана з фізичними навантаженнями, а дошкільний вік, як зазначають фахівці Єжова О.О. 2013, Гриньків М. Я та ін., 2015, є найбільш уразливим і небезпечним періодом в онтогенезі, заняття спортом у даному віці мають відповідати чітким критеріям, дотриманням правил та рекомендацій, а заняття мають відбуватись з урахуванням вікових особливостей юних спортсменів. Від так, потребує вирішення протиріччя, що склалось між існуючою практикою занять футболом з раннього віку та відсутністю методології побудови програм підготовки дітей для даної вікової групи та їх організованого переходу до груп ДЮСШ для продовження спортивної кар'єри, а також комплектування груп початківців, базуючись на результатах спортивного відбору. Методики, що використовуються для підготовки дітей дошкільного віку, переважно мають вигляд спрощеної програми підготовки спортсменів більш старшого віку, доповненої ігровим методом, що мало враховує особливості контингенту даної вікової групи з урахуванням специфіки їх росту та розвитку. Проблема полягає ще й у тому, що значний відсоток дітей, які займаються футболом у приватних клубах, відсіюються, досягаючи 7-річного віку. Причиною є, як правило, відсутність організованого спортивного відбору при переході до ДЮСШ на етап початкової підготовки, що виключає можливість урахування раннього початку занять футболом та вже здобутого певного рівня підготовленості.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що дисертаційна робота Коса Руслана Сергійовича «Відбір дітей до груп початкової підготовки з футболу з урахуванням раннього початку занять

спорт» відповідає вимогам сучасного суспільства, є актуальною і своєчасною.

Мета роботи: обґрунтування тенденції до раннього початку занять спортом у футболі та, на основі виявлених знань, розробка алгоритму та критеріїв відбору початківців.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до Плану науково-дослідної роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України на 2021–2025 рр. за темою «Структура і зміст багаторічної підготовки спортсменів у сучасних умовах розвитку спорту» (державний реєстраційний номер 0121U108197).

Наукова новизна дисертаційної роботи.

Наукова новизна відповідає результатам дослідження, а саме, вперше:

- на основі аналізу світового досвіду провідних спортсменів і міжнародних та вітчизняних футбольних команд, визначено тенденцію до раннього початку занять футболу, виявлено зміщення вікових меж формування професійної кар'єри футболістів залежно від їхньої ігрової позиції;
- виявлено й науково обґрунтовано особливості та рівень підготовленості спортсменів-початківців і футболістів із досвідом занять у молодшому шкільному віці на етапі початкової підготовки;
- запропоновано та обґрунтовано диференційований підхід відбору початківців з урахуванням їхнього вихідного рівня підготовленості та попереднього досвіду занять футболу;
- обґрунтовано критерії відбору дітей для занять футболу на етап початкової підготовки, які дають змогу підвищити точність та ефективність процесу спортивного вдосконалення;
- розроблено та впроваджено алгоритм відбору дітей до груп початкової підготовки на основі комплексної оцінки рівня їхньої підготовленості й подальшої диференціації за групами;
- комплексно досліджено міжнародний і вітчизняний досвід підготовки спортсменів у дошкільних футбольних закладах, виокремлено основні напрями їхньої діяльності та визначено спільні й відмінні риси методичної роботи таких закладів.

Окрім цього доповнено та розширено дані про тенденцію ранньої спеціалізації в різних видах спорту (складно-координаційних, ігрових, тенісі, плаванні ін.) та її врахування в процесі побудови підготовки спортсменів. Зокрема, визначена думка фахівців стосовно ранньої спеціалізації у різних видах спорту, підтверджено, що ранній початок занять спортом не є причиною зменшення тривалості спортивної кар'єри у різних видах спорту, визначені особливості організації спортивної підготовки з дітьми молодшого шкільного віку у різних видах спорту.

Практичне значення результатів дослідження полягає у застосуванні тренерами для організації спортивного відбору дітей на етап початкової підготовки у ДЮСШ, для організації процесу спортивної підготовки футболістів на початкових етапах багаторічного удосконалення; тренерами дошкільних футбольних клубів для організації процесу підготовки спортсменів дошкільного віку, які займаються футболом. Це дозволить покращити якість тренувального процесу та сприятиме підвищенню якості спортивного відбору перспективних дітей для продовження занять футболом на базах ДЮСШ, інших спортивних шкіл та клубів; сприятиме підвищенню ефективності орієнтації спортивної підготовки перспективних футболістів вже з ранніх етапів багаторічної підготовки та розкриттю і реалізації їх спортивного потенціалу та можливостей.

Результати досліджень впроваджені в освітній процес кафедри історії та теорії олімпійського спорту Навчально-наукового олімпійського інституту Національного університету фізичного виховання та спорту України при викладанні дисципліни «Сучасна періодизація спортивного тренування», (30.06.2023, додаток В); кафедри футболу НУФВСУ при викладанні дисципліни «Теорія і методика тренерської діяльності у обраному виді спорту» (23.05.2024, додаток Г) та в практичну діяльність Академії ФК «Шахтар» Донецьк (м. Київ) (18.11.2024, додаток Д), в процес підготовки футболістів-початківців, що займаються у секції футболу Центру військово-патріотичного та фізичного виховання дітей та молоді «Єдність» (м. Київ) (26.11.2024, додаток Е), в процес підготовки футболістів-початківців ГО «ФК Пантера» (м. Київ) (27.11.2024, додаток Ж).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукові положення дисертації, висновки достатньою мірою обґрунтовані теоретичними та експериментальними даними, відповідають меті, завданням, об'єкту та предмету дослідження.

Ступінь вірогідності отриманих результатів забезпечується:

- необхідною тривалістю написання дисертаційної роботи (2021–2024 р.);
- участю у бесідах та анкетуванні – 50 тренерів різної кваліфікації (з них два - заслужених тренери України, три - кандидати наук, п'ять майстрів спорту, один майстер спорту міжнародного класу, п'ять кандидатів у майстри спорту, два тренери з ліцензією Pro UEFA, сім тренерів з ліцензією А, 11 тренерів з ліцензією В, 10 тренерів з ліцензією С та чотири тренери-початківці з досвідом роботи один рік);
- участю у експертному опитуванні – 25 чоловік (з них два тренери мають звання заслужених тренерів України, 11 тренерів з Ліцензією А від УЄФА, п'ять тренерів з ліцензією В, чотири тренери з ліцензією С, один тренер має звання кандидата наук з фізичного виховання та спорту, та два експерти – науково-педагогічні працівники кафедри футболу Національного

університету фізичного виховання та спорту України, кандидати наук з фізичного виховання та спорту)

- контингентом педагогічного спостереження – 170 осіб віком від 2,5–9 років, які займаються в дошкільних футбольних клубах;

- контингентом педагогічного тестування – 40 дітей віком від 5 до 10 років, які були розділені на основну групу – 12 дітей (від 2,5 до 6 років), контрольні групи №1 – 12 дітей (6-7 років) та контрольні групи №2 – 16 дітей (7 років);

- використання певного обсягу методів дослідження для визначення фізичної та технічної підготовленості футболістів-початківців: для оцінки рівня розвитку швидкісних здібностей використовувались тести «Біг 15 м», «Біг 15 м з ходу», «Біг 30 м», «Біг 50 м»; оцінка швидкісно-силових здібностей та прояву спритності проводилась за рахунок тесту «3x10 м»; вибухову силу визначали тестами «Стрибок у довжину», «Потрійний стрибок у довжину», «Стрибок у висоту з місця»; для дослідження гнучкості проводили тест «Нахил тулуба вперед з положення сидячи»; для оцінки рівня освоєння технічної дії – ведення м'яча використовували тест «Біг з веденням м'яча»; рівень технічної підготовленості визначався за рахунок тесту «Жонгливання м'ячем»;

- участю у дослідженні вікових зон спортивної кар'єри – 80 спортсменів високого класу, які були розділені на ігрові спеціалізації: голкіпери (n=17), гравці захисту (захисники, опорні півзахисники, центральні півзахисники, n=32) та гравці атаки (атакуючі півзахисники, «вінгери», форварди, n=31)

- використання методів математичної статистики – для обробки результатів опитування експертів був використаний метод ранжування; статистична обробка даних проводилася за допомогою редактора таблиць «Excel 2016» (Microsoft, США, 2016); значення середнього квадратичного відхилення та коефіцієнту варіації використовували для розрахунків рівнозначності груп між контрольною та основною групою №1 та основною групою №2; для визначення наскільки значення відхиляються від середнього, тобто як вони розподілені навколо середнього значення використовували середнього квадратичного відхилення (standard deviation); коефіцієнт варіації (CV) використовувався для вимірювання відносної величини варіації від середнього значення.

Характеристика основних положень роботи.

Дисертаційну роботу викладено на 218 сторінках друкованого тексту. Робота складається з анотацій, переліку умовних скорочень, вступу, п'яти розділів, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних джерел, дев'яти додатків. Робота ілюстрована 23 таблицями і 31 рисунком. При написанні роботи було проаналізовано та вивчено 125 джерел вітчизняної та 40 джерел іноземної літератури.

У вступі дисертаційної роботи обґрунтована актуальність роботи, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами,

визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, наведені методи дослідження, розкрито наукова новизна, відображено особистий вклад автора, наведено дані про апробацію результатів дослідження і їх впровадження в практику, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі **«Актуальні проблеми спортивної підготовки початківців та ранньої спеціалізації у різних видах спорту та футболі»** проаналізовано стан досліджуваної проблеми, а саме: анатомо-фізіологічні особливості розвитку та специфічні ознаки побудови тренувального процесу з дітьми молодшого шкільного віку, перша стадія багаторічного удосконалення спортсменів та її характерні особливості, вікові особливості побудови спортивної підготовки у першій стадії багаторічного удосконалення, спортивний відбір і орієнтація підготовки спортсменів як складова системи багаторічного удосконалення, особливості ранньої спеціалізації та спортивної підготовки на початковому етапі багаторічного удосконалення у футболі.

Наприкінці першого розділу у висновках автор зазначає, що молодший шкільний вік є оптимальним періодом для формування нових рухових навичок. За даними літературних джерел ним встановлено, що у віці 5–10 років діти засвоюють приблизно 90% усіх рухових умінь, які використовуватимуть у подальшому житті. У цей час у них розвивається здатність змінювати рухи відповідно до ситуації, що сприяє підвищенню рухливості та лабільності нервово-м'язової системи. У дітей 5–6 років, порівняно з 3–4-річними, покращується взаємодія обох рук у процесі пізнання предметів. Час, необхідний для тактильно-кінестетичного сприйняття, зменшується: якщо у 3–4 роки він становить 40 секунд, у 4–5 років – 20 секунд, то у 5–6 років скорочується до 15 секунд. Формування стійких зв'язків між кінестетичним та іншими аналізаторами значною мірою залежить від позитивних емоцій, які дитина отримує в процесі тренування. У 6–7 років важливу роль у розвитку психомоторики відіграють здатність до порівняння та прогнозування, що сприяє вдосконаленню імітації рухів дорослих. Якщо у 3–4 роки дитина орієнтується на зорове сприйняття під час виконання рухів, то у 7 років основним джерелом інформації для неї стає кінестетичне відчуття. Для віку 5-10 років характерне додаково виникаюче розумове навантаження, поряд із фізичним, що обумовлюватиме швидке настання процесів стомлення у спортсменів, низькі показники працездатності. Це все визначається ще й відсутністю сталого балансу між роботою та розвитком всіх функціональних систем організму. У дітей, які регулярно тренуються, порівняно з їхніми однолітками, що не займаються спортом, спостерігається швидше пристосування організму до навантажень та прискорені процеси відновлення. Під час виконання вправ у них швидше настає період стійкого стану, а частота дихання синхронізується з ритмом рухів.

На підставі аналізу науково-методичної літератури дисертант дійшов висновку, що багаторічна система підготовки визначає оптимальні вікові межі та завдання, які постають в процесі багаторічних тренувань на кожному

з його етапів. Спортивний відбір, як складова процесу багаторічної підготовки, визначається як система організаційно-методичних заходів комплексного характеру, включаючи педагогічні, соціальні, психологічні, медико-біологічні методи дослідження, на основі яких виявляються задатки, здібності дітей, підлітків і юнаків для спеціалізації у визначеному виді чи групі видів спорту. Дослідження останніх років вказують на певну особливість і перевагу початку занять в більш ранньому віці, зокрема те, що таким чином розширюється перший етап в багаторічній системі підготовки, що в свою чергу збільшує тривалість підготовки і зумовлює розвиток необхідних якостей без форсування та інтенсифікації підготовки. У юних спортсменів є більше часу для освоєння елементарних рухових дій і з'являється можливість до більш якісного переходу на новий етап підготовки. Таким чином, підготовка з дітьми дошкільного віку набуває масового характеру і визначає актуальність її більш детального вивчення.

Результати досліджень даного розділу представлено в **6 публікаціях**.

У другому розділі **«Методи та організація дослідження»** наведені методи, що використовувались відповідно до мети, завдань, об'єкту та предмету дослідження, представлено організацію досліджень. Для реалізації поставленої мети та завдань дослідження в дисертаційній роботі використано широкий діапазон методів дослідження: аналіз науково-методичної літератури та матеріалів мережі Інтернет; соціологічні методи дослідження (бесіда, анкетування, метод експертних оцінок); педагогічні методи дослідження (педагогічне спостереження, педагогічне тестування); аналіз протоколів змагань, відеоаналіз; методи математичної статистики.

Розкрито організацію дисертаційного дослідження, яка здійснювалася у чотири етапи протягом 2021–2024 років.

У третьому розділі **«Обґрунтування тенденції до зменшення віку початку занять спортом на прикладі футболу»** дисертантом проведені та проаналізовані дослідження, такі як: аналіз тенденції раннього початку занять спортом та ранньої спеціалізації у спорті та футболі; визначення вікових особливостей становлення спортивної кар'єри професійних футболістів, аналіз залучення дітей до занять спортом у ранньому віці (на прикладі різних видів спорту) та організації навчально-тренувального процесу за даними експертного опитування; дослідження тенденції до омоложення світового футболу на прикладі Іспанії, Німеччини, Англії та України; міжнародний і вітчизняний досвід підготовки футболістів віком до 6 років у дошкільних футбольних клубах та спортивних школах.

Автором проаналізовано дані CIES Football Observatory в період з 2009 по 2023 рік, визначено кількість гравців у топ-5 лігах віком до 18 років невинно збільшувалась. Серед них кількість нападників збільшилась на 41,5%, півзахисників – на 34,3%, захисників – на 21,6% та воротарів – на 2,5%.

Також дисертантом проведений аналіз чотирьох спортивних сезонів іспанського, англійського, німецького та українського чемпіонатів протягом 20 років відображає, що кількість молодих гравців віком до 20 років

збільшується. В кожному чемпіонаті прослідковується тенденція щодо зменшення середнього віку гравців. Найменший приріст кількості молодих гравців протягом 20-ти років в чемпіонаті Іспанії (1,4%). Найбільший приріст (віком до 25-ти років) спостерігається у чемпіонатах Німеччини (від 8,5% до 16,6%) та України (від 10,04% до 20,7%).

Проведений аналіз вікових особливостей спортивної кар'єри професійних футболістів дозволив визначити авторіві вікові межі початку занять спортом, початку професійної кар'єри, тривалості кар'єри та віку закінчення кар'єри футболістами різних ігрових амплуа. Встановлено, що ранній початок не є перепорою до тривалої спортивної кар'єри футболіста. Визначено, що найбільш тривалу кар'єру мають саме воротарі. Так, голкіпери розпочинають заняття спортом у віці 7-8 років, тривалість ігрової кар'єри становить близько 25 років, закінчують кар'єру близько 42 років. Гравці лінії захисту залучаються до спорту у 6-7-річному віці, їх кар'єра продовжується більше 19 років і завершується приблизно у 36 років. Гравці лінії атаки починають займатись у 5-6 років, тривалість кар'єри складає більше 18 років та завершується більше ніж у 36-37-річному віці.

Результати досліджень даного розділу представлено в **9 публікаціях**.

У четвертому розділі **«Обґрунтування та розробка алгоритму відбору початківців з урахуванням раннього початку занять футболом»** проведені наукові дослідження щодо визначення рівня розвитку фізичної і технічної підготовленості між футболістами на етапі початкової підготовки дозволили встановити автору достовірну різницю в рівні підготовленості дітей, які почали займатись у віці 2,5-6 років та мають досвід занять футболом у ранньому віці (ОГ); дітей, які лише розпочинають заняття футболом (КГ2) та спортсменів, які почали тренуватись у віці 6-7 років з досвідом тренувань 2-3 місяці (КГ1). ОГ спортсменів, що мають досвід занять з раннього віку, продемонстрували кращі результати у тестуванні швидкісних здібностей на 7,3% відносно КГ1 та на 21,1% відносно КГ2, що вказує на позитивний вплив попередньо досвіду занять футболом. У тестуванні рівня силових здібностей встановлено, спортсмени ОГ показали результаті кращі від КГ1 на 10,2% та на 59% відносно КГ2. В ході тестування спритності результати ОГ є кращими відносно КГ1 на 5,7% та на 18,8% відносно КГ2. У тестуванні гнучкості результати ОГ є кращими на 66,7% від результатів КГ1 та на 24% від КГ2. Доведено різницю в технічній підготовленості між спортсменами на етапі початкової підготовки. До прикладу, у тесті «Біг 15 м з веденням м'яча зі зміною напрямку» спортсмени ОГ показали на 42% кращий результат ніж спортсмени КГ1. Тест «Жонглювання м'ячем» за 30 с футболісти ОГ в середньому мають показник 24,5 раз за 30 с., що є на 93% більше за спортсменів КГ1, середнє значення якої складає 12,7 раз. Доведено статистичну значущу різницю між ОГ та КГ2.

Результати, отримані в ході проведених дисертантом досліджень, дали підставу для обробки та обґрунтування диференційованого підходу до відбору футболістів на етап початкової підготовки, враховуючи їх досвід занять спортом у ранньому віці. Обґрунтуванням стали результати

педагогічного тестування, де були визначені достовірні відмінності у рівнях технічної та фізичної підготовленості груп спортсменів з різним досвідом занять футболом у ранньому віці. Окрім цього, 72% тренерів відзначають необхідним проведення відбору дітей на етап початкової підготовки з урахуванням попереднього досвіду занять спортом у ранньому віці.

Проведені автором дослідження дозволили розробити алгоритм відбору дітей у підготовчу та основну групи на етапі початкової підготовки, що дозволить реалізувати диференційований підхід та уникнути форсування в спортивній підготовці та інтенсифікацію тренувального процесу, забезпечується урахування індивідуальних можливостей спортсмена та вміння, здобуті внаслідок раннього заняття футболом у дошкільному віці. Такий підхід передбачає безперервний пошук та відбір дітей до підготовчої групи на етап початкової підготовки та оцінку приросту їх результатів протягом сезону, що дозволяє організовано перейти до основної групи.

У п'ятому розділі «**Аналіз та узагальнення результатів дослідження**» проведено узагальнення теоретичного аналізу і експериментальних даних. Показано, які результати доповнюють та підтверджують результати досліджень інших авторів. Представлено результати, які мають наукову новизну в якості отриманих вперше.

Загальні **висновки дослідження** в повній мірі розкривають вирішення поставленої мети та завдань дисертаційного дослідження.

Практичні рекомендації мають як теоретичну, так і практичну складову, а саме наведено критерії та алгоритм спортивного відбору футболістів на етапі початкової підготовки з урахуванням раннього початку занять спортом з подальшою орієнтацією на індивідуальні можливості спортсменів, здібності та темпи приросту.

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, які опубліковані автором.

Наукові результати дисертації висвітлені в 15 наукових публікаціях: 6 статтях у наукових виданнях з переліку наукових фахових видань України, 9 публікаціях апробаційного характеру (2 з яких у міжнародних виданнях).

Зауваження щодо змісту дисертації та анотації.

Оцінюючі підготовлений матеріал дисертаційної роботи можна зробити деякі зауваження, які не впливають на загальну позитивну оцінку:

1. У підрозділі 3.4 Ви порівнюєте тенденції до омолодження світового футболу на прикладі таких країн, як: Іспанії, Німеччини, Англії та України. Аргументуйте вибір цих країн.

2. У розділі 3 проведено анкетування тренерів з питань: чи враховує програма підготовки футболістів, передбачена Програмою для ДЮСШ з футболу, сучасні тенденції розвитку футболу; чи раціонально почати займатись футболом у віці 4-6 років (на прикладі занять у дошкільних футбольних клубах); чи доцільне функціонування дошкільних футбольних

клубів; чи сприятиме ранній початок занять футболом досягненню спортсменом високого рівня майстерності у футболі та ще ряд досліджень, які не повною мірою висвітлені у висновках до 3 розділу.

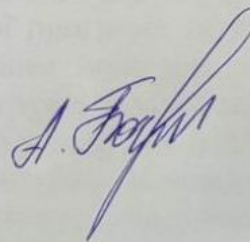
3. У таблиці 3.7 представлені дані експертного опитування серед досвідчених тренерів з футболу, щодо значущості реалізації видів підготовки у тренувальному процесі футболістів 4-5 років. За результатами оцінювання експертами найбільшу кількість балів набрала психологічна підготовка. Чи передбачає розроблений алгоритм відбору оцінку психологічної підготовленості чи психологічних особливостей у початківців. Якщо так, то яким чином відбувається оцінка.

4. При аналізі особливостей підготовки дітей у дошкільних футбольних клубах України автор вказує що підготовка здійснюється відповідно до трьох вікових груп. На наш погляд, було б доцільно зазначити критерії та показники, якщо такі є, за якими здійснюється перехід дітей з молодшої групи в середню, із середньої у старшу.

Висновок.

Дисертаційна робота **Коса Руслана Сергійовича** за темою «**Відбір дітей до груп початкової підготовки з футболу з урахуванням раннього початку занять спортом**», відповідає вимогам до оформлення дисертацій, які затверджені наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40 зі змінами і доповненнями, внесеними наказом МОН України від 31.05.2019 р. № 759 та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення ради разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, який затверджено постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт.

Кандидат наук з фізичного виховання
та спорту, доцент, доцент кафедри
фізичного виховання та спорту
Вінницького торговельно-економічного
інституту Державного
торговельно-економічного університету

Анна БОНДАР

Підпис Анни БОНДАР підтверджую:
доктор економічних наук, професор,
заступник директора з навчально-методичної
роботи Вінницького торговельно-економічного
інституту Державного
торговельно-економічного університету

Лілія МАРТИНОВА